

Az előadott darab címe és műfaja	Adatott	Szerzői illetőség minemű- sége	Ki- fizetve	
			frt	kr.
Hunyady László o.	X. 8.	10%	44	72
Hunyady László o.	XI. 12.	10%	104	65
Hunyady László o.	XI. 19.	10%	70	01
Hunyady László o.	XI. 26.	10%	75	72
Hunyady László o.	XII. 3.	10%	86	84
Hunyady László o.	XII. 27.	10%	70	79
[1860.]				
Hunyady László o.	I. 17.	10%	53	46
Hunyady László o.	III. 28.	10%	27	44

Közli: REXA DEZSŐ.

KAZINCZY FERENC ISMERETLEN LEVELEI SZENTMIKLÓSSY ALAJOSHOZ.

Kazinczy igen jó viszonyban volt Szentmiklóssyval. Mégis levelezése 22 kötetében csak három hozzáírt levelet találunk (2389., 3861., 3887. sz.) Van azonban a sárospataki főiskolai könyvtárban egy negyedréti levélesomó-másolatban, amelyről az a gyanúm, hogy a mesternek Szentmiklóssyhoz írott leveleiről van lemásolva egy leveles könyvbe. A 12. számún kezdődik s közben több üres lap van. Vajon nem a Szemere-Tár I. pótkötete XIII. fogásának töredéke-e ez, amely most a XXXV. sz. kötetképen szerepel s (1—11)¹ részleteket tartalmaz Kazinczy leveleiből? Mert ezekben is vannak részletek. Annyi egészen bizonyos, hogy a levelek Kazinczy leveleinek másolatai. Sok érdekes részletet tartalmaznak. A 23. sz. levél, 1818-ból előkerül a *Levelezésben*, de tévesen 1813-as dátummal és több eltéréssel (2389. sz.). A mi szövegünk bővebb. A 34. sz. levél viszont rövidebb, mint a 3861. számú, de a többi levélből kiegészíthető. A 36. sz. levél a *Levelezésben* 3887. számú, de egy jegyzettel bővebb. Bővebb a 12. számú levelünk is a 2607-nél. Kazinczynak szokása volt ugyanarról sok embernek írni. (A 15. sz. levelünket v. ö. 2931., a 22. számú a 3481—4., 3487., 3545., 3517. számúval.) A Pálffyról szóló eset megvan a 3538. sz., Batsányiról szóló magasztalás a 2938., az úr fejtegetése a 2940. számú levélben.

Hogy a címzett Szentmiklóssy, azt nemcsak a két levélből (3861., 3887.) lehet megállapítani, hanem egyes hivatkozásokból is (pl. Szentmiklóssy

¹ Ezek: 1. Francia nyelv, 2. Poeta, 3. Olvasóink, 4. Kis versei, 5—6. (üres), 7. Wesselényi és Pataky, 8. Somogyi G., 9. Vitkovics, 10. Virág és Batsányi, 11. Berzsenyi.

Hunyadújából). Szeretjük hinni, hogy e levelek Kazinczynak Szentmiklóssy-hoz való viszonyát mélyebbnek fogják bemutatni, mint a *Levelezésben* közölt három levél s a levelezés XIII., XIV., XVII. kötetének egyes helyei után képzeljük.

12. Prof. Kis Sámuel 1814. Febr. 27.

Debreczenben meglátogattam a' Festés Professorát, Kis Sámuel Urat, kit 1808. Bécsben láttam. Ő nem igen tudja, a' szép társaság' tónusa mit kíván; de az kevés hiba, ha egyebbel pótoltatik ki. Tudakoztam, mit csinál. Dialogisch beszéllem el conversatiókat.

Ő. Semmit.

ÉN. Az legkönyebb. De minek úgy a' Professor?

Ő. Azt én nem tudom, hogy Debreczen mért tart festés' Professorát, mert itt nincs kinek tanítani.

ÉN. De még is csak csinál az Ur valamit? portretíroz?

Ő. Debreczennek ez sem kell; miolta itt vagyok még nem festettem kettőt.

Ekkor bévezete egy más szobába, hol feleségének két képe függ, pasztellben, szép attitűdökben; az egyik mint mátká; Kisnek medaillon képét kezében tartván; a másik mint Anyá; a' drapperie is jó mind a' kettőn. De a' Colorit a' feketésbe csap, felette kedvetlen. Lefestette magát is, 's magát eltalálta; a feleségét épen nem.

Nem láttam volna nála semmit, ha egy nagy tekeres crayonnírozott papirosat nem tett volna előmbé. Mintegy tíz academiai figurakon kívül a' többi mind antik statuák' másai, kivált antik fejeké. Az ideálok országába voltam általtéve, 's megszóllaltam. A' Professor értette beszédemet, pedig sok Professor, sok Festő azt nem értette volna. — Ezek az antik fők és azok a' miket az úczákon fel' s alá járva látunk, mely különbség! És mi még is rettegjük az *Ideálokat*, 's *természetet* kívánunk. Az ideál *poesis*, a' természet *proza*. Mellyike szép a' kettőnek? ¹

(13.) 14. Virág. Horvát Istv. 1815. Martz. 1.

Hogy Uram Öcsém Virágot és Horvátot látta, az nekem is örömem. Két *tiszta* lélek! Virágnak Századjait én eléggé csudálni nem győzöm. De ezeknél 's Verseinél még inkább csudálok magát az Embert.

Kis Superint. d^o 2

Kis talán emelte volna magát ha mindent a' mit versekben írt, ki nem adta volna. De így tevé Schiller is. Azonban ő csakugyan igen nagy ember, 's distichonai a' 3-ik kötet végében azt mutatják, hogy ő azon nemből is igen szerencsés lehetett volna. Igen igen szerencsés Kivált az. a' kis Elégia-cscka, melly úgy kezdődik mint a' Tibull elsője! ³

¹ E jelenet sokkal szűkszavúbban olvasható a *Levelezésben* is (XI: 2607 levél, 250. 261 l.).

² A do-jel ugyanazon dátum rövidítése lehet.

³ Kis verseiről K. többször szól (pl. a 2881., 2934. sz. levélben).

Szemere. d^o

Dicsőségemre azt vallá minap Szemere, hogy én vagyok az az *eggy*, a' ki nem csak nem irigylem a' más' fényét, de ha meg feddetem is botlásomért, azt szívesen veszem. 'S lelkem azt a' bizonytságot adja, hogy Szemere nem monda hamisat.

15. NB. 1815. Júl. 9. Takacs, Ságbi, Kulcsár, Fejér etc. etc. etc

Én Junius elsőjén értem haza Bécsből, hova April 10-dikén indultam. Öt hete tehát hogy itthon vagyok, 's még nem írtam Uram Öcsémnek. De ez hatodik levelem a' mellyet kezdék; az ötöt el kelle tépnem. Tollam elkapott; mind el akarám mondani Uram Öcsémnek a' mi velem Irótársaink között történt, 's későn vettem észre, hogy az olyan nem papirosra való. Mocskos cselekedeteknek, galád czimboráknak megtudásához vezetete ez az útam. Jól esett, hogy ezeket még Pesten megtudtam. Öszvejttem osztán azzal is a' ki a' tüzet gyújtja, 's kimondtam neki hogy tudva vannak előttem a' lépések; kimondtam, hogy ha ártok annak, nem czimborák által, nem orozva kell elejét venni, nem gyalázatos tettek által kell engemet elnémitani, hanem vagy bizodalmas megszólítás, vagy Recenziók, vagy nyomtatott munkák által; kimondtam, hogy tudom én és tudtam mindig hogy a' mit én mondok, nem minden fogja megérteni 's javallani, 's azon hogy írásom nem tetszik annyival inkább nem akadok fel, mert tudom, bizonyosan tudom, hogy a' maradék mit fog itélni; kimondtam, hogy én kész vagyok minden állításaimat visszavonni, csak czáfoltassam meg, de azt is kimondtam, hogy mind addig szónak sem állok, míg Dayka és Báróczy előtt álló Kxcursióm meg nem hazudtoltatik. — Mind ezeket én csendes hátorsággal 's nyugodalomban. Azok a' kik érzették, hogy nem tiszták, pirultak.

Ságbi Ferencz, Directora a' Budai nyomtató műhelynek, még tavaly irt Döbrenteinek, hogy óvja magát *mételyeimtől*. Most éppen a' Vitkovics ebédjénél vevém Döbr(entei) levelét, mellyben szóról szóra közli velem Ságbinak engedelmével Ságbinak egy hozzá irt levelét, mellyben az én nyelvrontásaim miatt engem megtámad és ijeszt. Én a' levelet fenn szóval olvastam el hogy minden hallja. Szerettem hogy ellenkezöm így producálja magát. Kulcsár barátja a' Ságbi gerjesztőjének, 's épen ezért olvastam fel a' levelet. Rendes mikor Ságbi definiálja mit szabad tenni a' nyelvben, mit nem. 'S a' gerjesztő irt ugyan két könyvet, de olyat, hogy azt kevés ismeri.

Kulcsárnál liter. Consessus volt. Prof. Fejér György, az Universit. Theolt tanít, vitte a' szót. 1. Eggyezzünk meg valaha áldozzuk fel egymásnak a' magunk hypothézeinket, a' köz ügy javáért. — Azt kérdeztem tőle, ha lesz e annak maradosága a' mit tudom. dolgokban alku szerint állapítunk meg és nem *okokkal*? 'S mit árt az hogy én jottista és cs-ista vagyok 's más Y-ista és ts-ista? Azt, hogy a' Jottista álljon-e el *alku* szerint, vagy az Yista? — 2. hogy hagyjuk abba a' verselést, 's írjunk valaha solidus dolgokat. — *Én*. Tehát a' Florista búzát, répát ültessen? tehát abba *kell*, abba *illik*, abba *lehet* hagyni a' verselést? — írjunk egy Journalt, recenseáljunk, de úgy, hogy más nemzetek bennünket tisztelhessenek. — *Én*. Annak egy módja van; az hogy Iróink úgy írjanak, hogy őket és általuk minket tisztelni lehessen.

Én pedig azt tartom, hogy mind addig jól írni nem fognak, míg az Irók a korbáctól nem rettegnek. Én nagy részét annak, a' mit tudok, a' Recenziókból tudom. — *Fejér*. De mást bántani nem illik. — Vitkovics és Szemere miatt szóhoz nem jöhettem; ezek ketten nagyon nyomták Fejért. Hát miért javallá az Ur Prof. Ur, mikor mi hárman, (Vitk. Horvát Istv. és Szemere) Képlaki Wilhelm neve alatt Czinkét megkorbácslánk? — *Fejér* erre elhallgata. Ekkor én: «Tudom én hogy maga ez a' propositio is, valamint az én ellemem lövöldözött nyilak, onnan erednek, hogy Kisfaludy és az ő társai meg nem emészthetik a' Himfy szerelm. Recenzióját (most értem, miolta itthon vagyok, hogy 40 prenumerans lépe vissza az Erd. Muzeumból *azért mert Döbr. ezt a' Rect. felvette*). De ha sajnálom is hogy Kisfaludinak kevélysége általa megbántatott, a' Recenziót sem nem bánom, sem nem szégyenlem, mert igazságos, 's Himfyt senki inkább nem becüli, mint én. — *Fejér*. Igen, Uram, de te neki tíz ezret adál 'tíz ezret vehél el tőle.¹ — Azt feleltem, hogy ezt nem értem, Vitk. harsány hangon mondá hogy nem úgy van. — *Fejér*, Neked nem volt szabad a' Recenziót felküldeni míg ezt Pesten discussio alá nem bocsátottad. — *Én*. Nem vagyok abban az értelemben hogy azt nekem tenni nem volt szabad: de örülök hogy azt a' széplelkűséget beszélhetem el magam felől, hogy azt Kisfnak megküldöttem elébb hogy a' Rec. Bécsbe felment; 's azt a' nem széplelkűségét Kisfnak, hogy ő azolta nem barátom 's nekem soha nem felelt. 'S ezen gögijének köszönje Epigrammát a' Vir. és Tövisekben. Recenziót más senki nem közöl mással, más senki nem nevezi meg magát a' Recensio alatt, 's az nekem elég satisfactió. Hogy én a' Rt Kisfval írásban közlém, azt közönséges tapssal érték, 's vádolóm elnémula.

Nekem az a' szándékom volt, hogy Pestről Zirczre, Pápára, Tétre megyek. De minthogy Téten lakik Téli Takács József Úr, a' Sági' gerjesztője, megváltoztattam szándékomat. Győrben megtudám, hogy Takács ott van. Felkerestem. Képzeli Uram Ősém, mint jára ő, midőn az ismeretlen megnevezé neki magát. Protestált, hogy neki a' Mondolatban nincs része; de kivallá, hogy megkéretett, hogy írna hozzá praefatiót. (Tehát volt hozzá bizodalom, 's ez maga is rút.) Elbeszéllem, hogy Prof. Ruszek azt osztogatja, 's hogy Kisf. vitte az első explkat Vas Vgyébe. Továbbá azt mondá, hogy van szüksége nyelvünknek az új szókra, de nem kell *sók*. Az én értelmem az, hogy a' mi elmúlhatatlanul szükséges, annnyival inkább ha halaszthatatlanul is az, az nem *sók*. Sok lehet, csak hogy az Iró tudjon velek bántani, és annyi csint adjon az írásnak a' melyben ez előfordul, hogy az olvasó feledje, hogy új szót hall. Azt kérde, minek az *ür* nóha az *üres* mutatja, hogy volt *ür*? Tehát tudja m., tanulja m. U. Ö., h. ez a' két sorom

Ne kényszeríts időn 's üren keresztül

Addig repülni

nem jó, 's így lett volna: *ürességen!!!* Batsányinak írását magasztalta, 's csókkal vált el tőlem. Én azt neki nem adtam volna. Visszajövőben Tétre mentem, hogy Horváth András Plebt lássam 's láttam, 's megszerettem. Takácsot, Horváth Andr., az én kedves Pápaimat most látám először.

¹ Ez a szólás-fordulat a B409. sz. levélben is előkerül.

[E levélben elmondottakat a 2931. sz. levélben is olvashatjuk. (558—561. l.) Batsányi magasztalása a XIII. k. 5. lapján, (2935) az *ür* szó, mely K. alkotása, a XIII. k. 22. lapján is (2940) előfordul, a Sághy levele a 2908. l.]

(16.) 17. Kisfaludy Sándor 1816. Apr. 26.

Kisfaludynak Hunyadiját még nem láttam, de hallom Helmezcitől¹ mik vannak benne. Örvendek a' munkának; az nyelvünket előre rugtatja, örvendek magának. Decus et pretium recte petit experiens vir, 's Kisf. minden bizony(al) díszre Nemzetünknek, ha néhol írását hibásnak nézem is. L. még XIII: 522—5 XV: 198 C.

Az én lelkem nem ismer irigykedést, 's én Horázt és a' magyar kifejezés szerint bőrömben meg tudok félni.

18. Dessewffy József 1816. Máj. 16.

Uram Öcsém ezt a' minden férjfiaknak legbájosabbját (Gr. D. J.) látni fogta Egerben: 's minekutána tudja, mely tiszteletes személyt játszik ő a' Haza Attyjai között, és talán azt is tudja, hogy mely tiszteletes ember ő a' magány' tiszteletes körében, olly mohón kapdos fel felőle minden hírt, mint én lesém midőn ő a' Vgye Gyűlésein meg szóllala, minden hangját, minden pillanatát, mint én lesém, valamikor előttem áll, még hallgatását is; ő benne minden, minden csupa lélek. És a' lélek, a' szertelen kiterjedésű tudomány, a' legnemesebb, legtisztább szív mellyet valaha a' teremő teremte, az a' sok nyelvek egyenlően bírása, 's az a' gyönyörű külső, az a' Párizsi kicsinosulás, mennyit nyer az az ált(al), hogy ő mind azt szereti, szentül szereti a' mi emeli a' nemzetet, és hogy neki nem kell a' miért mások vesznek!

19. Döbrentei 1816. Oct. 25.

Döbrenteit én sok időkig nem láttam azután hogy egymással leveleztünk. Sopronyban még iskolai ifjú volt, midőn levelezni kezdénk. Aztán Wittenbergába ment hogy Luthernek nyáját legelje. Gróf Gyulay Ferenczné meg szóllíta, hogy szereznék neki a' fija mellé egy nevelőt. Minden levelet, a' mit Döbrenteitől kaptam, általadám egy barátnénknak, kit a' Grófné is én is szeretek, 's erre biztam, hogy itélné meg a' levelek megolvasása után, alkalmas lesz e a' Gyulay Lajos nevelésére, 's ez a' barátnénk a' leveleket nagyon megszerette, 's parancsolt velem, írni neki. 'S Döbr. elfogadta a' hívást.¹ — 1809. kijött meglátogatni még most is élő atyját, ki Vas vagy Szala Vgyében még most is Pap. Akkor vala Széphalmon is, 's még inkább öszvecsatlódánk. Moralisabb, tisztább és igazabb lelkű, tettetést és mesterkélést utálób, barátjaihoz hívebb embert nem lehet képzelni; dicsőséget keres a' maga tisztjeinek teljesítésében, 's lángol mind azért a' mi jó és a' mi a' Nemzetet fenntebb lépcsőre hágtathatja. Feje tiszta, mint lelke, 's Erdély vele kevélykedék, mert már egészen Erdélyinek tartja magát. Ott az elsőn, a' Gubernatoron kezdve, le az utolsó emberig minden szereti,

¹ A Döbrentey nevelőségéről a 2327. sz. levélben is szó van.

minden ismeri. Engem ő vezete fel a' Gubernatornál, 's azért ő, mert a' Gubernator előtt igen ismeretes, sőt menyének leczkét ad magyarban. Növése, a' középszerű² nagyok közt, nagy; hajai gesztenyések, bajusza vastag és borzas, de nincs hosszúra hagyva. Arczán néhol himlővarak látszanak. Elkezde hizni s kövér lesz.

(20. Kölcsey) 21.

Látta U. Ö. a' Tud. Gyűjt. 2-ik Füzetét? Prof. Czinke azt mondja a' Pethe' tiszta magyarsága felől, hogy ők azt nem Széphalmon tanulták, 's én is azt mondom. — A' Kölcsey Recenziója¹ excellens. A' mint én bántam Himfyvel, épen úgy bán ő Kissel. Magasztalja meleg szívvvel, de ki is teszi hibájit. Én elébb az én Recenziómat látatám Himfyvel, Kölcsey nem Kissel, 's Kis ezt még sem veszi balul, nekem Kisfaludy és az övéi igen.¹

22. Gróf Mailáth János 1817. Aug. 25.

Aug. 16. d. engem meglátogata Gróf Mailáth János, fija a' Miniszternek, 's a Camerae Praesesnek öccse. Budáról írta még Juliusban hogy Bártfára indul, írjam meg oda neki, Kassáról felém melly statiókon kell jönnie. — Estve vala, midőn belépett, 's jelentette, hogy egy Köffinger nevű Budai Orvos úti-társával van. Ez az alatt ki se szálla szekeréből. Az a' Köffinger-e? kérdém, a' kivel Gróf Ur a' Koloczaer Codex altdeutscher Gedichte kiadta? — Épen ez; 's ment érte, egyszersmind pedig hozta ezen Munkának már eddig kijött első kötetét is. — Az illy Vendég' érkezésekor azt kell legelőbb is tudni, hogy meddig mulathat, hogy az idővel gazdálkodjunk. Nem mulathatván tovább egy éjszakánál és túl ezen fél napnál, beszédeink nem beszédek, hanem Corruscatiók voltak, mint a' felhőlobogás, hol egy' tűz nyomban éri s űzi a' másikat.

Ennek a' Gróf Mailáthnak nevét én legelőbb Collinnak Versei között olvastam; Collin ehhez intéze egy mysticus Ódát, mellyben hazaszeretet, azaz antigallizmus, és Vallásosság egymásba folynak. Örvendek, hogy a' Gróftól Collin és Hormayr felől veheték tudósításokat. A' Gróf 35 esztendősen lehet; szemei annyira elgyöngültek, hogy kénytelen vala letenni a' Helytartó Tanács mellett viselt Titoknoki szolgálatot s' Orvosai eltiltották az olvasástól, írástól. 10 ezer verset könyv nélkül tud, a' Szinen excellenter játszik német Tragicusok és Comicusok darabjaikkal; a' fortepianót ügyesen veri, duellál, noha nem szerencsésen nőtt (még kisebb mint én, 's egyik válla nem úgy áll, mint a' másik), tánczol, iszik, a' nélkül, hogy fejét elgyengítené. Most Bártfán 3 éjjel egymás után tánczolt, 's talán ő volt, a' ki legtöbbit, 's egy este 3 butellia Tokajit és 2 pohár puncsot ivék meg. Nálam szörnyű phlegma volt, Bártfán szörnyű tűz; azt mondá nekem az a' ki szomszédja vala Bártfán, hogy így azért nálam, mert *ismerni akart*. A' mit itt mondék, Uram Öcsémben nagy ideát támaszthat felőle; 's még nagyobbak volnának azok, ha ötet láthatta volna, vagy én mondhatnám el mind a' mit

¹ 1817-ben jelent meg a bíráló, amelyről Kazinczy többször is megemlékezik (3401, 3402, 3405, 3419, 3421).

mondhatnék. Német nyelven ír valamit Literatúránk felől. Szemerénél vala Péczelen; itt mondá, hogy ismeri Helmezcit is. Hány Grófunk és Grófocskánk van, a' ki az illet magához illőnek nézné? Kisfaludy felől azt mondá, hogy Himfyjének 400 dalait 50-re kellene olvasztani, hogy Regéji keveset érnek, 's Hunyadija semmit, 's kaczagást érdemel. 'S ezt hiszem én is. Ha Uram Öcsém Budára megyen, látogassa meg ötlet *Török Bálint* nevű fatuban, mely Budához annyi, mint Ujhelyhez Széphalom, az az, egy óra. — Köffinger német verseket ír, 's dolgozásai megjelennek a' Bécsi Almanachokban *Raymund Walther* neve alatt. Ez szeretetre igen méltó ember.

[V. ö. e levél egyes mozzanatait a 3481—4. sz. levelekkel és a 3487., 3545., 3517. sz. levelek egyes részeivel. (XV. 288—9. 299. stb. lap.)]

Kultsár. *d^o*

Uram Öcsém, reményilem, olvasta, a' mit Kultsár Juniushan íra (Hasznos Mulats. talán No 50) felőlem azon alkal. midőn Buczihoz írt Epistolámat felvév, 's az Elisio felől teve szót. Megfedd az Elisiókért, 's azt mondja, hogy a' nyelvnek *szerencsétlenségére* nekem az a' *szerencsém* van, hogy engem az *ifjak* követnek. Kultsár Úr úgy jára, mint a' ki sok ideig nézi, hogy a két fél viaskodik egymással, 's egyszer kedvet kap, hogy no már most ő is kitesz magáért. Kapja tehát a' pisztolyt, elcsettenti azt, 's a fegyver el nem sül. Az *ifjak*, — az az azok a' *semmik*; mert a' *valami* Kultsárnak Kultsár és a' Kultsár emberei. Őt okokkal akará megmutatni, hogy magyarban elidálni nem szabad, 's eggyetlen egy oka sem nyom valami!. Imhol az ő okai az én feleleteimmel: 1. 2. 3. 4. 5. . . .¹

...A' mik itt vannak, megírtam a' Tud. Gyűjt. Redactiójának, hogy Kultsárt és Prof. Czinke Urat barátságosan vagy intsék meg vagy kérjék, hogy ne engedjenek magoknak ellenem illy lépéseket. Megírom nekik hogy *az én fejem is hatalom²* a' mit a' fr. Rev. kezdetekor talán Mirabeau mondá. Az Uram Öcsémék egykori Fő Ispányok Batthyani József az 1790-diki Dietan belé ugrata a' Pálffy János szavaiba, ki épen mellette ült. Pálffy szörnyű megbántásnak vette, hogy B. az ő szavát ketté metszette. Tüzbe jövéen ezt mondá — (ő keveset és nehezen de jól szólla mindég, keveset és nehezen azért mert magyarul épen nem deákul mint katona keveset tudott): — Si scit loquatur. Sed non scit, ergo taceat, 's a' Dieta elnevette magát a' szón, B. pedig le vala verve.³ — Ezt kellene a' Czinkéknek s' Kulcsároknak is mondani.

Kulcsárt én hazafiúságáért nagyon szeretem, de én is ismerem azt a' gyengét benne, hogy ő mindenhez szíves és nyájas akar lenni, s mint-hogy nyájas akar lenni, azonban bántani is szeret mást, szembe édes, 's nyilait titkon lövi. Osztán ő is a Czimborának tagja, annak a' czimborának, melly nevet engem az én ifjú (az az silány) követőimmel. — Szegény, megbánta hogy a rozsdás pisztolyt reám süté, s' imhol jó levele, hogy ezután Ujságleveleit ingyen fogja küldeni. Megírom, hogy arra nincs szükség; már

¹ Az elisióra vonatkozó, de a levélből elhagyott részt l. a 3470. sz. levélben. (V. ö. 3496:332. 3522:394.)

² E mondat máshol franciául is előfordul: «Ma tête est aussi puissance.»

³ Pálffynak e szavai a 3538. sz. levélben is olvashatók (XV. 426. lap.)

lefizettem volt árokat a' postának; csak azt kérem hogy Ujságleveleiben s Ujságlevelein kívül méltóztassék ne bántogatni. Ellenem írni szabad a' mint akar, czáfoljon, feleljen, csak in generalitate ne ítélgessen ha szerencsém szerencsétlenségére van a' nyelvnek.¹

Lássa, édes Uram Őcsém, hogy némely bántásokat nem lehet örömmel nem venni. Én ugyan ezt a' Kulcsárét bizonyosan így veszem. Már az is jó, hogy az én Czáfolóm nevetségessé tevő magát czáfolása által. Hát az, hogy ebből látom, miért tart engemet a' Czimbora igazán Nyelvrontónak? Azért mert divergálok, másként merek szólni mint ők szólnak. Mintha az volna az Iró' tiszte, nem az hogy írása jobb meg' jobb legyen.

[Itt az alább következő számok jönnek: (23) (24) (25)^o (26)^o (27) NB. Nyelvgenius. Etym. Anal. Etc. Etc. NB. NB. (28 *Márton István*. (E levelekhez valóban oda van írva: Nyelvgenius. Márton István. (29) (30 Kazinczy felelete N. Urhoz NB) (31 Dessewffy és Szemere) (32) (33) (34) (35) (36) NB. Nyelvgenius. (Elisio) (37). Ezután 3 üres levél jön. A 30. számhoz irt megjegyzés arra enged következtetni, hogy Kazinczynak Szentmiklóssyhoz irt leveleit valaki leveleskönyve számára lemásolta, s így megmaradtak ezek másolatban. A 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 37 még így sem. (Talán ez üres helyekre voltak szánva). Ellenben a 23, 28, 34, 36 szám kétszer is van.]

*Elisio.*²

Levél 22. Itt lap.

23. Nov. 18. 1817.

Én az Elisióktól soha sem állok el, akár tart velem más, akár nem, mert arról meg vagyok győződve, hogy a' hiatus mindég vétek marad, hogy a' nyelv nem a' görög és deák példák miatt elidál, hanem azért mert a' természet kívánja ugy. Uram Őcsémmel én mindég örömmel 's kevélyen állok egy felen: de a' barátság nem kívánja, hogy egy felen álljunk, hanem csak hogy egymást szeressük; azt pedig lehet, ha egy felen nem állunk is.

Azt írja U. Ő., hogy az elisiók az éneklést nehezítik. A' hiatus csufítja. Nehezíti-e a' Romaiaknál, Görögöknél, Olaszoknál, Francziáknál, Németeknél? Szült e ezeknél érthetlenséget? Sem nem nehezített, sem érthetlenséget nem szült. Nálunk azért szül, mert a' négy soru strophák' Iróji elvontak a' természettől, 's nem tudták mivel rútabb a' hiátus' nyekkenése, mint az egyik magánhangzó kiszöktetése, vagy a' kettőnek egygyé-olvasztása. Vannak helyek, a' hol elidálni nem kell, 's e helyeket a' beszéd jelentése mutatja ki: DE A' kinek szent tűz heviti keblét. Epist. Berzs. hez.

23. Virág 1817. Nov. 18.

Virág a' mi Sonettjeinket Schonettnek prononciálgatá, 's azt jegyzette meg rájuk, hogy Horatz nem irt Schonetteket. Az annyit teszen, hogy tebát a' Schonett semmit nem ér 's talán azt is, hogy vétek Magyarnek Schonetteket írni, mint plundrába öltözni.

¹ E részeket v. ö. a XV. 272—3 (3472) s 612 lap (*Glottomachus* 308—12 l.)

² Az elisióról szó van a XV. k. 268. l. és a nyekkenésről XVI. 422. l.

24. X ber 25 d. 1817.

Annyira el vagyok foglalva a' Horatz Epistolájához Wieland által adott Jegyzések fordítása által, mellyek ezen Epistoláknak Superint. Kis által tett fordítások mellé fognak tétetni, hogy e' rövid Decemberi hónapokban ugy sem haladhatván sebes lépésekkel a' munkában, bosszankodom mindenre a' mi dolgozásaimat megszagatja: de az U. Ö. tegnap késő estve érkezett levelére most reggel, midőn a' templom mellett lakók (nekem az nincs Széphalmon, 's e' sárban Ujhelyig fáradnom sem nem lehet, sem nem akárok) áhitatoskodnak, már felelek. Melly lelki férjfi az az én igen kedves barátom, a' kihez itt szóllok! mint ragad minden szava tiszteletre, forróbb, újabb szeretetre! — Miért nem láthat engem illy szempillantásokban Kisfaludy (S.), Takács, Horváth Endre, Kultsár és Virág, hogy látnák, hogy az, a' kit ők azzal vádolnak, hogy ő csak dictároskodni (?) akar a' mi Parnasszunkon, mint örvend, midőn azt látja, hogy a' kinek szabad tanításokat tartani, *fatur, quae sentit!* — Maradjunk ez mellett, édes U. Ö., ne csináljunk semmit meggyőződés nélkül, és csak azért, hogy ezzel vagy amazzal ennek vagy annak kedvét töltsük; sőt légyen továbbá is erős lélek bennünk, kimondani legszeretettebb barátunknak is, hogy ő tévedésben van, és hogy őtet abban nem lehet követnünk. A' czimborázás nem nekünk való, 's utójára is veszünk benne.

Az írgy Erosz valóban sokat nyere¹ az igazítások által. Most már ezt az egy sorát nevezhetném olyannak, a' mit nem kedvelhetek:

De írgységre lobban ellenem.

'S itt nem azon akadozom, hogy a' *De* nincs elidálva — azt én, a' ki az elisiótól soha sem fogom magamat visszaretentetni, sem elidálnám sem itt, sem másutt, mert a' nyelv Logikai tekintetek miatt áll meg a' szón; — hanem inkább azon, hogy az *írgyben* az első syllaba rövid.

Ha Uram Öcsém az Echtlipsisz alatt a' Rómaiaknak azon szokásokat érti, a' mellyel ők az *M* betűt állhatatosan kiszöktették az azt követő vokál előtt (Ennius az *s* betűt is): úgy kezet fogok Uram Öcsémnel, 's megvallom, hogy az szükségtelen, sőt szenvedhetetlen. De valljunk meg, hogy nekünk Magyaroknak is van Echtlipsiszünk. Illyen az *N* kiszöktetése a' tudva lévő esetekben, illyen a' *Z* kiszöktetése is. Kérdjük, ezt mondjuk-e: «a' házban van», vagy ezt: «a' házban van». —

Kevésbé szenvedhető, kivált írásban, a' «férjhe(Z) vették» és a' Debreceni: «ahhO(z) ment»: de valljuk meg, hogy ez is szokásban van, vagy inkább és igazában: ez is van szokásban — mert a' kettő nem egyet jelent. Én az *N* echtlipsiszét kerülöm: de a' hol a' vers megtéteti velem, nem kerülöm többé. — Az én Töviseim' és Virágaim' Recensense az Annalisokban (rá ismertem mihelyt nyomtatásban olvastam, hogy ezt Kis János írta) gúnyolja e' pentametert

Iz, szín,² tűz vagyon a' *versbe'* ha mesteri mív. 's arra emlékeztet, hogy itt *versbeN*-t kellett vala mondanom. Én, a' ki a' *h* betűt semi-vocalis és semi-consonansnak tartom, mert testesebb ugyan valamivel, mint az a, e, i, o, u, ö, ü, de sokkal, sokkal lelkesebb (az az testetlenebb) mint a leg-

¹ Ezzel kezdte a levelet az író, de később áthúzta.

² K. gyűjt.: csin.

szelidebb consonans is, péld. o. az *l*, — én mondhattam volna bátran: «versben *ha*»: de itt készebb voltam echtlipsolni, mint a *h* betűt positiót csinálónak nem venni.

[A tárgyalt versről szó van a XII. 369. o., a magánhangzókról (a, e, i, o, u, ö, ü) a XXII. 32—3 l.] is.

27. Febr. 9. 1818. NYELVGENIUS.

A mit Iskoláink tanítanak, hogy a' Nyelvbeli Vizsgálatokban az Ety-mologia, az Analógia, az Euphonia, az Usus a' Törvénytörvény, vagy, ha úgy tetszik, a' Törvénytörvényeket tevő Birák, azt én kitoldottam az Izléssel (így hajdan a' Pápay Sám. Munk. Recenziójában és most a' Beregszászi és Sipos Recenziójában Tud. Gyűjt. 1817. XII. füzet) — és a' Nyelvek Ideáljával. Uram Öcsém Fő Birónak a' Nyelv ügyében, a' mint látom, a' Nyelv Geniusát teszi. —

Nekem úgy tetszik, hogy a' Nyelv nagyon jól hasonlít az ég ívéhez: ebben is a' színek úgy folynak egymásba, hogy a' szem meg nem kaphatja a' különbözőzés határ vonásait, de hogy más a' kék szín, más a' veres, más a' fejér, azt jól látja. Mind az Ety-mologia, mind az Analógia, mind az Euphonia, mind a' Szokás, mind a' biztos és jó mivek szemlélté alatt gyakorlott Izlés, mind a' Nyelv Ideálja, mind a' Nyelv, Geniusa tiszteletét kívánhatnak, de hol az egyik a' másika felett? azt sokszor csak az Izlés határozza-meg.

Horvát István, ki a' Pápay Munk. Recenziójának megjelenésekor még nem vala Bibliothecae Regnicolaris Szechenyiae Custos, nagy megelegedéssel, javallással vette ezt a' Recenziót, de az Izlés' curulis székére azt jegyzé meg, hogy az nagyon precario ül a' Tribunálban, mert az gyakran csak makacszkodik. — Mi olyak vagyunk mint az Adeptusok, kik mindég keresik a' Bölesek Kövét, 's arra soha sem akadnak, — talán mert az sohol fel nem található. Azt kellene látnunk, hogy a' Nyelvtudomány nem Mathézis; ehhez híjába hozunk czirkalmat, 's itt nincs helye a' Problemák' feloldása' végén ezt mondani: Q. E. D.¹ csak nézni kell azt, mint a' szívárványt, 's csudálni a' színeknek gyönyörű játékát, 's a' magunkban lakó (de igen is iskolában jártatott) érzést kérdenünk, jó e' így vagy amúgy a' szó 's a' Syntaxis.

Uram Öcsém a' Nyelv Geniusát isteniti, mint én ezt is, egyebet is, de nevezetesen a' Nyelvek Ideálját. Mit értek én ezalatt, elmondám a' Beregsz. Recenziójának végelötti (penult.) lapján — azt, hogy a' szebb világosabb, bővebb etc. etc. legyen. Hát az én barátom mit ért a' Nyelv' Geniusa alatt? Azt én is értem, mert hiszen tisztetem is; de csak érteni nem elég, mert Uram Öcsém metaphysicáz. Wieland azt azon Munkájában, mellyet egyik Scholionon a' Beregsz. Recenziója alatt említ, olly formán definiálja, hogy az az a' mód a' hogy egy Nemzet szól vagy szólhat — 's ez is szívárványi színnel vagyon definiálva.²

Szemere tetszik nekem a' maga igen rendes magyarázatjával, midőn azt mondja hogy a' Magyar Nyelv Geniusza az, hogy az minden szépítő,

¹ quod erat demonstrandum.

² Idáig, némi eltéréssel, egy a 2389. levéllel (Kaz. Lev. X.), de ott az évszám rossz: 1813. febr. 9. — (Az Élet és Lit. 1829. III. 307. — 9. l. után). — A többi rész a 3861. levél második része.

javító, bővítő igazítást *megtűr*, sőt *szeret*, ha ellenkezik is az Etymológiával, Analogiával, Usussal. — Az én forrón szeretett barátom Gróf Desöffy Josef az Erd. Muz. talán Sdík kötetében vétkezik az Etym. ellen, 's a' szép asszonyokra *provocal*, 's azt mondja, hogy *mauult convivis, quam placuisse coquis*. [Ha valahogy Krajnai Oroszokat hív ebédre, kevés becsé lesz a' Tokajinak, mert azok a' Baróti Szabó Dávid szemeiben *igen nagy Gvadányi* tapasztalása szerint, inkább szeretik a pályinkát, mint a' Tokajit, 's némely vendég a' foghagymás kolbászt, a' min én nem kapok.

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — — (iokról) — — — — —

Hogy a' Magyarban is elfogadtassék a' *Liebe* mivel szebben festi az az édes érzést, mint a' *szerelem* szó, azt a' nyelv' Ideálja soha sem fogja súgni, mert ez azt tanítja, hogy a' Magyar beszédnek nem szabad megtarkúlni idegenekkel, a' hol nem idegenektől vett dolgot festünk. — Horátnak Epistolájához Superint. Kis lefordítá a' Wieland' Jegyzéseit, de megcsontá. Én azokat csonkázás nélkül fordítottam le. Egy helytt valami ilyen formát mond Wieland, Die Grossen, die stets amüsirt werden wollen, aber oft nicht amüsable sind — itt megtartám az amüsirozást, ha jól emlékezem, mert festi azt a' nagyúri bolondságot. Erd. Leveleimben azt beszélém, hogy Tiltschnél rendes látni azon egy boltban a' fihük, bijouk és porcellán mellett a' könyveket (ő ezt is azt is árúl) 's Gróf Desöffy, ki a' zsalut (az ablakokon) kukucsáltatónak kívánja tetetni szertelen Purismusa szerint, a' tichü és bijou mellett semmi jegyzést nem teve. —

Einheit zu Mannigfaltigkeit — ez a' mi a' szépet tesszi. A' mi a' nyelv, részeit így köti öszve — az a' Ny. Geniusza. — Gyönyörűt idea, de nem tudom, ha a' Ny. Geniusza nem egyéb e, ha ki van e merítve az idea a' definitio ált(al).

[Az eddig kiadott szöveg több eltérést tartalmaz. Pl. Képlaki helyett itt Szemere van, Kis Jegyzéseiről több van, mint a kiadott szövegben. V. ö. XXII. 32 l.]

28. Martz. 18^d. 1818.

Az a' szabadság, a' mellyel Uram Öcsém ellenem perel, szeretett és szerető barátjával, mind kettőnknek becsületünkre vál, 's higgyen nekem Uram Öcsém, nekem kedvesebb, mint sokaknak tömjéne. Engem most foglal el az a' gondolat, hogy a' Tud. Gyűjt. számára egy Értekezést (volebam dicere *Aufsatz* et non *Abhandlung*) dolgozzak a' Recensiók és Tolcsaták felől; már hozzá fogtam, 's hosszú nem lesz, és még is sokszor elvettem már a' mi kész volt; félek azoktól a' kik a' Recensiókat és Tolcsatát épen úgy nem tűrik, a' hogy azokat én szeretem, mert meg vagyok győzve az eránt, hogy Nyelvünk és Literaturánk előmenetelére semmi sem használhat annyit¹. Állításaimat az Uram Öcsém' ellenem kelése világosíthatja 's világosítandja fel leginkább.

¹ V. ö. XV. 521. l.

Sok nálunk a Magánhangzó, és így az Elisiók eldíszteleníténék a Verset? Több e mint az Olaszban? — Igen, de az Olasz, még prózában is elidál: mi prózában soha nem, és így nem szükség verseinkben is. — Nekünk prózában is kellene, 's azért nem elidálunk, mert füllünk el van tömpítva; hogy pedig ezért, azt onnan látjuk, hogy mémelly esetekben csak ugyan elidálunk. Fő Hadnagy Fazekas Mihály Urnak *Ludas Matyjában*, ki, mint minden Debreczeni polgártársa, nagy ellensége mind annak a' mi új, és a' kinek írásán az Alföldi szín egészen előmlött néhány Elisiót találunk. — Uram Öcsém abban látszik nekem megtévedni, hogy azt hiszi, hogy én az elsőbb vocelist egészen elnyelem: én pedig a' kettőt diphthongusszá akarom csak tétetni. Így ez a' sor: 'S ő lész az újabb Himfy, az újabb Dayka ekként fog prenunciáltatni:

'S ő/lész az ú/jabb Him/fy az ú/jabb Day/ka.¹

28. Márton István 1818. Martz. 18.

A' Tud. Gyűjt. két Recenzióját vevé fel a' Pápai Prof. Márton István Moralis Keresztyén Kis Catechismusának, 's egyik gonoszab a' másiknál. Én Mártont sem látás, sem levelezés után nem ismerem, 's úgy mondják, neki is van köze a' Mondolathoz: de olvastam Catechismusát, 's az excellens; a' két Recensens rész szerént tudatlanságból rész szerént ellenségi indulatból akará öszvetiporni; 's minthogy tudatlansággal és gonosszággal az Igazság soha el nem tiportathat 's az ilyen magán ejt mocskot: a' perben Márton triumphál. Recensenseit nem ismerem, sőt nem is gyaníthatom. Az elsőnek ő maga felele, a' másiknak én. Ezzel meg nem kínálok a' Tud. Gyűjt. Redactióját; de óhajtom, hogy Recenzióm más úton sajtó alá vétessék. Csudálkozni fog Uram Öcsém meglátván mely szörnű Theologus vagyok én. Őt esztendőmet lopta el az a' haszontalan Tudomány valaha Patakon, 's ugy hittem sem mennyben (,) sem földön nem veszem hasznát; 's ime vettem. Adja Isten, hogy szavam értő fülekbe jusson el. Kantnak is van egy kis Apológiája a' Rec. végében. Ezek az emberek nem emelkednek annyira, hogy megérthessék azt a' mély Elmélőt (Denker) 's minthogy így az ő beszéde nekik hagymázi beszédnek tetszik, azt hiszik hogy a' K. beszéde hagymázi beszéd. Midőn kész vala Recenzióm, megküldém Mártonnak. Még nem vettem válaszáat. De mutattam egy Pap barátomnak, 's az nem javalva, de még csudalva is küldé vissza.²

Tuladuna

Ruszek, Horvát Endre Keszthely d^o

Horváth Ádám írja, hogy febr. 12 d. nekem ültete fát Keszthely és Csokonáinak.³ Uram Öcsém tudja, mit mondok ezen megtiszteltetésre. Nem

¹ E verssor említve van a 3573. levélben is. XV. 534. l. A zsalurról u. a. levélben (XV. 535. l. Elisióról XV. 268 l.

² Mártonról s e munkájáról sokszor ír (Pl. XV. 421. 535. (3573. l.) 539. l. stb. XVI. 18.)

³ E faültetést is többször emlegeti (Pl. XV. 541. l.)

vártam ezt. Keszthely körül nekem sok *nem barátom* van. 'S az egyik, Ruszek, azzal vádol, hogy most nem recenseálok a' Németeknek; de *recenseáltatok*.¹ Nyavalyás és gyalázatos 's hazug vád. Engem annak ismér a' világ, hogy ha recensealtatni akarok, *recenseálok* is. A' Németek azt mondják, hogy én olly könnyen és jól irok németül, hogy kivéven nemelly grammatic. megbotlást, sok született Német Író irigyelhetné tollamat. Midőn tehát recenseáltam, a' Recenziót magam irtam németül, 's felküldém Ruminak, hogy ő revideálja, 's úgy küldje fel. Soha én a' magam munkáját *más nevében* bé nem adattam. Igy vádla Horvát Endre szemtől szembe (az az, a' hozzám irt levélben) hogy én magam dicsekedtem a' Németek előtt a' Tövisekkel etc. etc. Én azt a' Recenzióját a' Töviseknek (más jelent e meg, nem tudom) nyomtatva látám legelébb, nem soha kézírásban; 's rá ismerem stílusáról, hogy azt — írta. S Tuladuna azt is nekem tulajdonítja!² — Keszthelyen az idén Ruszek és Takács Judith vala jelen, 's senki más a' dolgozók között. Melly nemű fát ültettek nekem, nem tudom, 's bár hát Malvina ültette volna!³ Ha valaha meglátom Keszthelyt; 's azt találják kívánni, hogy ültessen valamit, én Báróczinak ákátzot, Daykának egy Lonicera tartaricát ültetek, *nem magamnak* [nyilván: *enmagamnak*] semmit.

Festeticsnek meg fogom köszönni hajlandóságának ezt a' jelét.

33. Junius 23 d. 1820.

Régen akarom én kérni Uram Öcsémet, méltóztassék velem tudatni, mit nevez Uram Öcsém *Nyelv Geniusának*.. Eggy Értekezésemben a' Nyelv' Bírjai felől szóllok, 's ott ez a' §. jó elő:

Némellyek a' Nyelv' Geniuszát is Birónak akarják ismértetni, még pedig a' legkevésbbé tűri az ellent mondást: de midőn rá ok vagyon, 's nagy ok, csakugyan tűri (*barátné*, nem barát' felesége, hanem asszony és leány barát; *Urné* Herrin és nem Frau): egyedül az a' baj, hogy még eddig egyikünk sem tudja, mit kell a' Ny. G. alatt értenünk. Hogy ez a' Nyelvnek tulajdon nemzeti arczát, a' meanyiben az más nemzetek nyelvének arczától különböz, jelenti, annyi bizonyos; valamint az, hogy ámbár az hasonló valami a' Szokáshoz, az nem egyes tetteket jegyez, hanem egy bizonyos fonalszálát, melly az egész nyelvszövedéken végigfut. Igy ezek a' Logica és minden más ismeretesbb nyelvek törv. és példája ellen: két ember, nem emberek etc. etc. úgy az hogy a mi Nyelvünknek is vannak saját szóllásai, mellyeket szorososan a' Lexicon szerént mások úgy nem fordíthatnak, mint mi nem a' másokét: kárt *vallottam* ich habe Schaden *bekannt*, je me *porte* bien, jól *hordom* magamat. 'S nem magyarázza e a' Ny. Geniuszát a' Szokás?

[E levél a 3861. levél első bekezdésével egyezik (XVII. 166. l.). Felel rá: 3870. l.]

¹ E vádat említi XV. 521. l. is.

² Tuladunáról szól a XVII. k. 111. l. XV: 21. l. közölt levél is.

³ Erről is sokszor ír, pl. XV. 98 l.

34. Dramatisták. Bessenyei Gy. Horváth Ád. Szmiklóssy.

Széphaalom, Jun. 24. 1820.

Édes Uram Öcsém,

tisztelt, szeretett, kedves barátom,

Magam adám fel tegnap az Uram Öcsémhez írt levelet az Ujhelyi postán, 's alig estem által a' dolgon, midőn kezembe adák az Uram Öcsémét, a' mellyben Hunyadijának megjelenését tudtomra adja. Még nem elég: a' Patrikariushoz menék, ki egyike a' legjobb embereknek a' kiket valaha Isten teremté, 's az előttem bontá fel a' Budai és Pesti német Ujságot, No XLIX. de dato 18 Jun, 's míg ő magát az Ujságot futá végig, én a' Gemeinnützigé Blätterbe pillanték, 's az Uram Öcsém neve szemembe tűnt. Elhoztam azt, 's a' Hunyady László Recenzióját kiírtam, hogy ha majd megérkezik Szemerétől a' nyomtatvány, azt a' Munkával összehasonlíthassam. Nagy gáncok! igazak e, nem tudhatom.

Nem Uram Öcsém felől, kinek talentomai 's gyakorlott 's igen szerencsés tolla felől minden jót vártam 's várok, hanem más Tragicusaink 's Teremtőink felől szólván, én azt jegyztettem meg már több esztendőök előtt, hogy ők igen könnyűnek nézik az igen nehéz munkát, 's többére a' nagy remekék ismérete nélkül teremtgetnek. Qui stupet in Kotzebüe*¹, hogy a' Horatz' szavaival éljek, ugyan hogy teremthetne az valami jót? Bessenyei György alig gondolta rá magát, hogy egy Tragoediát kellene írni, 's kész volt a' munka, Horváth Ádám pedig 1790 egy Literatori Ülésünkben, Generalis Gróf Fekete János' házánál, Balog Péter és más Nagyok előtt, arra akará magát ajánlani, hogy ő minden héten ad egy originalis Tragoediát vagy Comediát, ugy hogy én, a' ki épen ezen kedves barátom mellett ültem, majd eldőlék ijedtemben. Horváth, a' ki valaha Debreceni Togátus volt, és sokat papolt, (papolt egyszer megcsapott farral 's 3 nap mulva azután hogy farát a' Professorok megcsapták, a' Debreceni nagy templomban is — ők Generalis Gróf Wartenslebent is megcsapták, még pedig már azon esztendejiben, hogy ha dókás diák volt volna, papolhatott volna, mint az én Horváthom) — azt gondolta, hogy theatrumi darabot olly könnyű írni, mint egy talis qualis Predikáziót. Ha engem szállhatna meg, keveset merőt, az a' gondolat, hogy e' nehéz, igen nehéz pályán merjek valamit, én planumomat a' külföldre küldeném megtekintés végett. Azután kidolgoznám, és minekutána ki volna dolgozva, lefordítanám németre, 's ismét kiküldeném, 's csak akkor adnám ki, mikor Göthe szenvedhetőnek jónak mondaná. Ugy van e más vele, vagy nincs, nem tudom; de én a' theatrumi darab' írását olly nehéznek tekintem. mintha azt biznák rám, hogy magam építsek egy nagy tornyot. Ez talán onnan jő, mert én csak a' legnagyobb Geniek' darabjaikat olvastam meg, egy Emilia Galottit, Don Carlost, Hamletet, Macbethet, a' nekem minden mások felett kedyes Göthe' darabjait; honnan osztán az leve, hogy ha Bécsben a' theatr. vagyok is, többére visszássággal jövök ki; vagy megjelenek ugyan, de csak a' muzsikáért.

¹ A jegyzet, amelyre a * utal, elmaradt, a kéziratban azonban a jegyzet számára hely van hagyva.

Azt a híres és közönségesen csudált német új *Schuldót*, melyet Döbrentei is, Báró Vécsey Pál is Szerdahelyt Zemplben, egy harmadik és negyedik is nálunk és Erdélyben fordított, én néhol gyönyörködéssel, néhol hosszokodással olvastam. Képzelve ellenben Uram Öcsém, nem kelle e áldott napomnak lenni annak, a' midőn Bécsben 1815 a' Congressus alatt, az Udv. Theatrban a' Göthe' Iphigeniáját játszák szemeim előtt, 's Iphigeniát Mad. Adamberger adta. Midőn előlépe a' Couliisszek közzül, háromszor szakasztá félbe szavát a' taps.

De ha a' theatrumi darabok dolgozása a' legnehezebb probléma is, addig fogjuk rossz, igen rossz, jó, fél jó dolgozások által próbálgatni a' pályát, míg azt mi is szerencsésen megfutjuk, 's Uram Öcsém felől én azt hiszem, azt várom, hogy Hunyadija egyike a' legjobb magyar dolgozásoknak.

Minekutána Uram Öcsém már fellépett a' pályán, nem volna e kedve, ismét próbálni egyet? Nem lehetne e Martinuzit választani themául? Nevezetesen halálát? A' théma történetekben gazdag. Izabella, Petrovics szép charactereket adnának a' rosszban, maga ez a nagy ember a' jóban. És osztán Castaldo és az ő gazai. 'S melly emlékezetek! a' nemeslelkű Szolimán, a' nemeslelkű Rusztán! A' halál, melly extra scenam esnék, tragicussá tehetné a' dolgot.

[Szentmiklós *Hunyadjáról* K. többször is említést tesz; pl. XVII. 171. l. *Emilia Galottit*, *Don Carlost* a XVII. 125. lapon közölt levél is említi. A Horváth megcsapatásáról szó van a XII. 475. l. is.]

35. Beregszászi Nagy Pál. 1820. Jun. 24.

Szegény Beregszászi nagyon megjárá. Fő Fiscális Dókus László úrnál valék, midőn cselédje egy levelet ad kezébe. Elolvassa. Sajnálom, ugymond, ha előbb jött volna, megvolt volna. Ezt mondá Dókus Ur, mintegy soliloquiumban, 's magyarázá, hogy Dr. Beregszászi Dókus Sámuel egykori tanítványát kérte meg, hogy ötet tétesse assessornak Zemplényben. — Édes Uram Öcsém! et ne nos inducas in tentationem! — Egy ilyen rettegős, menschencheu ember, a' ki nagy falak közt boldog, 's assessorságot más Vgyében keres, mint a' hol lakik. De szép volna kikürtöltetni a' Tud. Gyben, hogy ime nem csak Szathmár, hanem még Zempl. is annak tevé, — pedig ott sem volt! Rettenetes had ez a' tudós had!

[Az eset a XVII. k. 195. lapján közölt levélben is említve van.]

36. Anna napján¹ 1820.

A' mit Uram Öcsém a' Nyelv' Geniusza felől mond, az az Uram Öcsém' tolla' bájaival van előadva. Tudja Uram Öcsém, hogy én bizonyos tekintetekben egy Magyar Író sem irigylek inkább mint Szent-Miklósyt és Szemerét, egy más tekintetben Kist és Kölcséyt, egy harmadikban Horvát Istvánt, Virágot, Döbrenteit. — Gyönyörűen adta elő Uram Öcsém a' gondolatot, 's örvendek hogy az a' mit Uram Öcsémnek ez eránt utolsó levélben írtam, 's gond és rend és csin nélkül írtam, ezzel egygyez. A' Nyelv'

¹ Anna nap július 26-án van. A XVII. k. 3887. sz. levélben (igaz, kérdőjellel) aug. 29-éről van keelve.

Geniusza tehát nem *eggyes eseteket* határoz meg, mint p. hogy *adj* e vagy *adjál*, hogy *eggyez* e vagy *eggyezik* van jól? hanem azon olly valamit kell érteni, melly mint egy különös fonalszál a' nyelv' egész szövedékén végig fut, 's az által érezteti magát, hogy egy nyelvet egyéb nyelvektől megkülönböztet. Az épen említett kérdéseket nem a' Nyelv Geniusza, hanem az Etymologia' törvénye eléggé megfejt. De az, hogy szabad e s i s z e g n i *) a sisegést szeretők' protestatiója ellen, arra már nem az Etymologia' törvénye, hanem a' Nyelv Geniusza felelhet. Péld. ha valakinek az jutna eszébe, hogy mivel a' mi nyelvünknek sok K betűje van, bizonyos esetekben éljünk CH-val K helyett.

Ezt a' Magyar Nyelv Geniusza (a' magyar szókban) nem tűri, mint azt nem tűri, legalább nem kívánja, hogy a' CHaoSZt is KaoSCHnak mondjuk. De ha az a' Nyelv Geniusza, a' minek Uram Öcsém festi 's én is vallom, melly kevés esetekben fogjuk azt Birónak ismerni! 's hogyan mondhatjuk, hogy a' mély szót ez kárhóztat, *holt szó* lesz? Ezt szeretném megfejteni.

[E levél eltérő szöveggel megjelent a Kaz. Lev. XVII. 229 l., 3887. l. az Élet és Lit. 1829. III. k. 312—3. lapjairól; *jegyzetek nélkül*. E levél egyúttal válasz a Szentmiklóssy levelére (XVII. 189. l. 3870. sz.) s utal a K. 1818. febr. 9-i, de még inkább az 1820. jún. 23-i levelére (itt a 34. sz.; ott XVII. 3861 sz.)]

36. Anna napján 1820.

Örülve pillantám meg a' P. Sz. A. betűket.¹ Tud. Gyűjt. Júniusi kötete Indexében 's elolvasván a' Gróf Mailáth 'leczkékjét, melly Jankovicsnak van adva, (arra a' Gróf teve figyelmessé) egyenesen az Uram Öcsém Értekezését olvastam meg. Mihi hiatus auditu intolerabilis: alios iis delectari video. Ezt mondanám Heynéval, ha mondhatnám hogy valaki a' hiatust szépnek tartja és nem csak *nem — nem — szépnék*, legalább nem rútabbnak, mint az elisió és a' synaloephe. De gustibus non est disputandum. De vélekedéseinket mindég szabad, sokszor kötelesség kimondani. — Uram Öcsémnek, a' mint látom, nagy ok az elisiók kikerülésére az, hogy az értelem elhomályosítatik, 's a' fortepiano mellett éneklő leány szájában az ének' értelme elvesz. Legyen szabad élesség, annyival inkább vadság nélkül mondanom, mert én Uram Öcsém ellen élességgel nem élhetek, hogy az a' leány, a' ki a' *szerelme ölébent*

szerelm öleben-

nek mondaná, nem tanúlt meg énekelni; eggy német Író (híhető Wieland)

*) Nem úgy tartom. Példák a' Ny. Geniuszra:

1. Vocálok átváltozása a' Ragasztékokban *pokolnek* m(ost) *pokolnak*.
2. Gyökerek feloldoztatása. *Csend kegy*.
3. A' hangokban dj = ggy'sa't.

De a' sziszegés egészen a' Nyelv Geniusza ellen; mert *ész* és *ász* formativank kevesek 's *esz* adject: formativank nincsenek

Ceres nem *Czeres*, hanem *CzÉres*:
tehát nem *Czéresz* hanem *Czéres*.

¹ E három betű jelentését maga K. magyarázza meg (XV. 541. l.):
P. Sz. M. ezt teszi *Primóczy Szent Miklósi Aloyz*.

panaszolkodik, hogy az iskolákban nem tanítják a' Rhapszodusz tisztjét jól. Ezt az olasz sort

7 syllaba
mind a
három sor

Si soffra una tiranna,
Lo so per prova anch' io,
Ma una infidele, o Dio! etc. etc.

'S hogy prononciálja ezt az Olasz éneklő? így e: Szi szofr'(úna)tira/na
Lo szó/per prov' anch/o, M'un'/infi/dél'o/dio etc. etc. Bizónyosan nem így
Hogyan tehát? Így

Szi szofr (a)Una tirána

Lo szó per prov — (a)ank io

M — (a) un — (a) infidel (e)o dio

az az hallatja a' parentheszisbe vetett vocalisokat, mind hallatja; de az *aná*-ban nem úgy mint a' deák *autem*-ben hol az *a* épen annyi időt foglal el mint az *u*, hanem úgy, hogy midőn az *u*-nak három perczet ad a' kimondásra, az *a*-nak csak egyet enged. — Hogy ez lehetséges, és nem azért koholt idea, hogy hypothesisemet védjem, mutatja az, hogy az Olasz nem csak az (a)Una szót ki tudja mondani mind az élet és társaság nyelvén, mind a' theáterén, mutatja az, hogy Tassó-nak Gierusal. liberátájában Canto 1. Stanze 22. ez a' sor is áll — melly, mint minden sora az Ottave rimének és a' Sonettnek 11 syllabáju:

Prem/O E In/donno/de l'al/mE Il san/gue spar/so

1 láb 2 3 4 5

Az első lábban íme 4 vocalis van felsynaloepházva, 's az Olasz leány azt a' tortepiáno mellett nem *prémín*-nak, sem nem *prémi/jin*-nak, hanem *prem(ioei)n*-nek tudja hallatni, 's az értelmet öszve nem téveszti, el nem homályosítja. Hogy mi négy vocálist olvassunk öszve, az képtelen kívánság volna. De hogy kettőt, arra nyelvünkben elég példa van. 'S ne csak azt kérdjük mit csinálunk, hanem azt is mit csinálhatunk.

Ugyan méltóztassék Uram Őcsém megítélni, nem lehet-e a' tegnapi postán érkezett M. Kurir Levelében megjelent Szent Mihályi Epigrammámnak e sorát:

Pusztá vala a' szép sík, perzselt agyag: Eleonóra

ugy declamálni, énekelni, olvasni, hogy az ne így hangozzék

Pusztá val' a' szép sík —

hanem így:

Pusztá val aa' szép sík —

az az úgy, hogy az aa' öszveolvadjon. A' Francia ezt *qu' a en juger* nem így mondja: ka/án, hanem k' a'án zsűzser; ezt *à qui il* nem így *à kil*; ugy így írná: à qu'il — hanem így ak il, az az első i punctummal, a' másodikat accentussal.

[A levélben említett *Szent Mihály* c. epigramma olvasható egészben is a XVII. k. 176. lapján s részletek egyebütt is. Tassót idézi a XVII. 125. 127. l. levelében.]

37. Széphalom. Sept. 15. 1820.

Eggy óra mulva Ujhelyben kell lenni leveleimnek, mellyeket reggel olta úgy irogatok, hogy az ebédet is ágyamban ettem meg a' sietés miatt,

de nem ereszthetem el a' Postát a' nélkül, hogy azt is mondjam Uram Öcsémnek, hogy épen délben kezemhez érkezett Hunyadi László. Midőn karom kifárad a' írásban, elő elvettem a' könyvet, 's elragadtatással olvastam. Melly szép nyelv ez az Uram Öcsém! 's melly szép az a' két ív, mellyet már elolvastam!

Ha végig illyen, ugy nem értem Röslernek a' Recensensét. Én minden originalis darabjaink*¹ között ezt tartom legelsőnek. Még eddig csak két reflexióm van: 1. hogy sok hosszú beszéd van benne; 2. hogy az a' régi idő nagyon érezteti a' mi időnk ízlését, gondolkodását. 3-dik az lehetne, hogy eddig a' czéltől mellyet sejttek, nagyon eltávozik a' Fabula. De várjuk végét.

Ugy hittem, hogy az én *tisztelt* barátom ezen jelentéseimet sem veszi kedvetlenül. Többeket még, édes Uram Öcsém! 's mélyebb (foncé) színekkal. Ez a Tragoedia eddig a' Dráma' nyelvén szóll; nincs benné elég setét.

[Röslerrel maga Szentmiklósy is megemlékezik a 3870. sz. levélben XVII. 189. l., 539. l.) *Hunyadi Lászlóról* Teleki (XVII. 171. l.)]

Közli: GULYÁS JÓZSEF.

VERSEGHY FERENC ISMERETLEN DRÁMA-TÖREDÉKE.

Verseghy Ferenc már fogsága előtt is próbálkozott színműirással. Sajnos, *Szécsi Mária* c. eredeti drámájának, amelyet 1794-ben s utóbb 1808-ban elő is adtak, teljesen nyoma veszett. Még ennek első előadása előtt jelentek meg Kotzebue-fordításai, és Aeschylus *Le-bilintsezett Prometheusa*, fogsága után is két jelentéktelenebb fordítása, több *eredeti* drámai kísérletéről azonban nem tudunk. A ciszterci-rend zirci kézírattára két töredékét is őrzi. (222. sz. kötet). Az egyiknek *Az elsőből a' Csurgó alá* a címe (1—24. l.). «Egy nézőjátékos rapszodia, mely a' gyermekbalétnak értelmére kulcs gyanánt szolgál.» Szereplői:

Rózsavölgyi Rozina kisasszony.	Magoshegyi Úrfi, Júlia' hüsse.
Virágföldi Julia kisasszony.	Chevalier de la Calosse, Magos-
Treszka, egy falusi leány.	[hegyi' barátja.
Szőgfüvesi Úrfi, Rozina' hüsse.	Gyurka, egy falusi gyermek.

A' nézőhely egy város.

A prózái töredék arra vall, hogy egy «tévedések vígjátéka» bonyolódik, amelyet táncok díszesítenek. A szereplők névsorából azt következtetem, hogy a darab németből készülhetett. Ellenben *eredeti* drámának — helyesebben énekesjátéknak — indult a másik töredék, amelyet ugyanaz a kéziratcsomó őrzött meg (25—37. l.), a *Zotmund*. Azért is érdekes, mert a címe a Majthényi-családhoz kapcsolja, amelyhez Verseghyt még kiderítetlen, de közelebbi kapcsolatok fűzték. (L. Császár Elemér, *Verseghy Ferenc élete és művei*. 1903. 14., 24., 172. stb. l. — és cikkemet IK. 1932. 410. l.

¹ A jegyzet hiányzik.